

IQTISODIY INFRATUZILMALARNING KLASSIFIKATSIYASI.

Andijon qurilish va iqtisoyot instituteti 2-kurs talabasi

Xalimova Nilufar Umidjon qizi

nilufarxalimovaa@gmail.com

Kirish: Iqtisodiy infratuzilma — bu iqtisodiyotning samarali faoliyatini ta'minlash uchun zarur bo'lgan barcha asosiy tuzilmalar va tizimlar yig'indisidir. U mamlakatlar va mintaqalar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni yaxshilash, ishlab chiqarish jarayonlarini qulaylashtirish va yashash sharoitlarini yaxshilashga xizmat qiladi. Iqtisodiy infratuzilma to'liq va sifatli bo'lishi kerak, chunki u nafaqat savdo, balki sog'liqni saqlash, ta'lim, energetika va boshqa sohalarni ham o'z ichiga oladi. Ushbu maqolada iqtisodiy infratuzilmaning klassifikatsiyasi, uning turli komponentlari va iqtisodiy rivojlanishdagi roli haqida so'z yuritiladi. Iqtisodiyot infratuzilmasi (lotincha : *infra* — pastda, ostida + *structura* — tuzilma, joylashuv) — ishlab chiqarishga va butun iqtisodiyotga xizmat qiladigan, ular uchun go'yoki umumiy poydevor, tayanch yaratadigan tarmoqlar va faoliyat turlari majmui. Iqtisodiyot infratuzilmasi transport va aloqa vositalari, omborxonalar, energiya va suv ta'minoti va boshqalarni o'z ichiga oladi. Iqtisodiyot infratuzilmasi sifatida tasniflangan tarmoqlar doirasi turli mamlakatlarda turlicha belgilanadi. Ularning umumiy maqsadi sotuvchilar va xaridorlar o'rtasidagi tovar va xizmatlar oqimini soddalashtirish va samaraliroq qilishdir. Ayrim mualliflar iqtisodiyotning infratuzilmasi sifatida fan, sog'liqni saqlash va ta'lim tizimini ham kiritib, ularni iqtisodiyotning noishlab chiqarish (ijtimoiy) infratuzilmasi deb ataydilar.

Iqtisodiy infratuzilmani o'rganish tarixi Infratuzilma masalalarini o'rganish ancha uzoq tarixga ega bo'lib, u mahalliy iqtisodiyot fanida D.I.Mendeleyev, A.I.Chuprov, shuningdek, sovet iqtisod fanida K.Myuller-Byulov, A.Yu.N. Xomyanskiy, S.S. Nosova nomlari bilan bog'liq. Chet el iqtisodiyotida K. Marks, J. Marksning asarlarida infratuzilma muammolari muhokama qilindi. M. Keynes va A. Pesenti, P. N. Rosentstein-Rodana, X. V. Zinger, A. O. Xirshman, V. V. Rostou, P. Kutner, P. E. Samuelson, R. Nurks va R. Yohimsen. Shu bilan birga, xarakterli xususiyatni ta'kidlash kerakki, infratuzilma haqidagi g'oyalar rivojlanishining dastlabki bosqichlarida [olimlar](#) asosan infratuzilmaning tarkibiy qismlaridan birini o'rganishgan, masalan, A. VA. Chuprov infratuzilma masalalarini asosan temir yo'l transporti misolida o'rgandi. [K.Marks](#) infratuzilma, birinchi navbatda, transport va kommunikatsiyalar haqida gapirdi.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy infratuzilma, iqtisodiy infratuzilmalarning klassifikatsiyasi, Iqtisodiy infratuzilmani o'rganish tarixi, Iqtisodiy infratuzilma iqtisodiy rivojlanishi

Dolzarbliqlik: Iqtisodiy infratuzilma iqtisodiy faoliyatni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. U davlat yoki mintaqaning iqtisodiy tizimini qo'llab-quvvatlaydigan tizimlar to'plamidan iborat. Iqtisodiy infratuzilma energiya ta'minoti, transport tizimlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, sog'liqni saqlash, ta'lim va boshqa sohalarda ko'rsatiladigan xizmatlar orqali jamiyatni rivojlantirishga yordam beradi. Samarali infratuzilma iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi, investitsiyalarni jalb qiladi va xalqning turmush darajasini oshiradi. Infratuzilmaga sarmoya kiritish bo'yicha jahon yetakchisi Xitoy bo'lib, u yalpi ichki mahsulotlarning o'rtacha 8,5 foizini sarflaydi. Rossiya har yili yalpi ichki mahsulotlarning 3,2 foizini shu kabi maqsadlarga sarflaydi.

2010-yilda infratuzilmaga investitsiyalar kiritildi: AQShda-yalpi ichki mahsulotning 1,0%, Xitoyda-yalpi ichki mahsulotning 10,9%, Germaniyada-yalpi ichki mahsulotning 1,3%. Ayrim muammolar ko‘pincha pul bo‘lmagan ekvivalentda o‘lchanadigan ushbu turdagi investitsiyalarga qaytishni baholashdir. Masalan, amerikalik ekspertlarning fikricha, AQSHda transport inshootlari qurilishiga 1 million dollarlik sarmoya kiritilishi 35 ming ish o‘rni yaratish imkonini berad

Asosiy qism: Iqtisodiy infratuzilma turli sohalar bo‘yicha o‘zaro bog‘langan tizimlardan iborat bo‘lib, ular quyidagi asosiy turlarga ajratilishi mumkin:

Transport infratuzilmasi. Yo‘l tizimi: Avtomobil yo‘llari, temir yo‘llar, ko‘priklar va tunnel tizimlari.

Aeroportlar va havo transporti tizimi: Havo limanlari, samolyotlar uchun inshootlar, havo qatnovi boshqaruvi.

Daryo transporti: Daryo portlari va yelkanli yoki motorkatlarni boshqarish tizimlari.

Energiya infratuzilmasi. Elektr energiyasi: Elektr stansiyalari, energiya tarmoqlari va elektr ta‘minoti tizimlari.

Issiqlik ta‘minoti: Markazlashtirilgan isitish tizimlari, issiqlik energiyasi ishlab chiqarish va tarqatish.

Qayta tiklanadigan energiya manbalari: Quyosh, shamol va gidroenergiya ishlab chiqarish tizimlari.

Axborot va kommunikatsiya infratuzilmasi (ICT). Telekommunikatsiya tizimlari: Telefon tarmoqlari, internet tarmoqlari, mobil aloqa va raqamli texnologiyalar.

Ma‘lumotlar markazlari va bulutli texnologiyalar: Ma‘lumotlarni saqlash va qayta ishlash, bulutli platformalar va texnologiyalar.

Elektron tijorat va raqamli savdo: Onlayn xizmatlar, elektron to‘lov tizimlari, e-commerce infratuzilmasi.

Sog‘liqni saqlash infratuzilmasi. Shifoxonalar va tibbiy muassasalar: Tibbiy xizmatlarni ko‘rsatish, shifoxonalar, klinikalar va maxsus tibbiyot markazlari.

Sog‘liqni saqlash tarmoqlari: Poliklinikalar, apteka tarmoqlari, tibbiy ta‘lim va tadqiqot markazlari.

Sog‘liqni saqlash texnologiyalari: Tibbiy asbob-uskunalar, diagnostika texnologiyalari va telemeditsina.

Ta‘lim infratuzilmasi. Ta‘lim muassasalari: Maktablar, kollejlar, universitetlar va ilmiy tadqiqot institutlari.

Ta‘lim texnologiyalari: O‘quv dasturlari, onlayn ta‘lim platformalari, elektron ta‘lim tizimlari.

Kutubxonalar va ilmiy resurslar: Ilmiy tadqiqotlar, kitoblar, ilmiy jurnallar va ma‘lumotlar bazalari.

Moliyaviy infratuzilma. Bank tizimi: Tijorat banklari, markaziy banklar, moliya institutlari va kredit tizimlari.

Kapital bozorlari: Aksiyalar va obligatsiyalar, investitsiya fondlari va boshqa moliyaviy instrumentlar.

Sug‘urta va pensiya tizimlari: Sug‘urta kompaniyalari, pensiya jamg‘armalari va ijtimoiy ta‘minot.

Sanoat infratuzilmasi. Sanitar va chiqindilarni boshqarish tizimlari: Kanalizatsiya tarmoqlari, chiqindilarni qayta ishlash va zararsizlantirish markazlari.

Qishloq xo'jaligi infratuzilmasi: Sug'orish tizimlari, qishloq xo'jaligi texnikalari, fermer xo'jaliklari.

Ijtimoiy infratuzilma. Uy-joy infratuzilmasi: Shahar va qishloq hududlaridagi uy-joy qurilishi, kommunal xizmatlar.

Madaniyat va turizm infratuzilmasi: Madaniy markazlar, teatrlash, muzeylar, turizmni rivojlantirish.

Iqtisodiy infratuzilma iqtisodiy rivojlanishning poydevorini tashkil etadi. Samarali infratuzilma nafaqat iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi, balki ijtimoiy xizmatlar, savdo va transportni ham optimallashtiradi. Yaxshi rivojlangan infratuzilma hududlar o'rtasidagi integratsiyani kuchaytiradi, yangi ish o'rinlari yaratadi va investitsiyalarni jalb qiladi. Shuningdek, infratuzilma sanoat, savdo, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi sohalarning samarali ishlashini ta'minlashga yordam beradi.

Xulosa: Iqtisodiy infratuzilma har bir davlat yoki mintaqada iqtisodiy o'sish va rivojlanishning asosi bo'lib, uning samarali ishlashini ta'minlash davlat siyosati va boshqaruvning muhim jihatlaridan biridir. Iqtisodiy infratuzilmaning turli sohalari bir-birini to'ldirib, jamiyatning barcha ehtiyojlarini qondiradi. Yangi texnologiyalarni joriy etish va infrastruktura ob'ektlarini modernizatsiya qilish iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni saqlashda muhim o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **Aschauer, D. A. (1989).** *Is Public Expenditure Productive?*. Journal of Monetary Economics, 23(2), 177-200.
2. **Foster, V., & Briceño-Garmendia, C. (2010).** *Infrastructure and Growth in Developing Countries: Recent Advances and Research Challenges*. Policy Research Working Paper No. 5310, World Bank.
3. **OECD (2001).** *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*. OECD Publications.
4. **Estache, A., & Fay, M. (2007).** *Current Debates on Infrastructure Policy*. Policy Research Working Paper No. 4410, World Bank
5. Маркс К., Энгельс Ф.. *Сочинения*. М.: Гос. изд-во политической литературы, 1955 — 22-бет.
6. Альберт Еганян. *Инвестиции в инфраструктуру: Деньги, проекты, интересы*. ГЧП, концессии, проектное финансирование.